

УДК 321.01:323.1(72)
DOI: 10.5937/polrev75-43183
Прегледни рад

*Никола Лазих**

Институт за политичке студије, Београд

*Андреја Младеновић***

Центар за европске политике, Београд

УЛОГА ДРЖАВЕ У ИЗГРАДЊИ ОДРЖИВОГ НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА: СТУДИЈА СЛУЧАЈА МЕКСИКО

„Историја Мексика је историја човека који трага за својом припадношћу, за својим пореклом. Заредом пофранцужен, хиспанизован, домородац, *безбојни*, пролеће кроз историју као комета од жада, која покатакд блесне”.

Октавио Паз (*Octavio Paz*)

Сажетак

У раду се разматра процес изградње националног идентитета и улога државе у том процесу. У многим друштвима, државе су монополисале читав процес, али је успешност са којом су тај процес спроводиле упитан. На студији случаја Мексика, истраживање се бави управо могућношћу изградње стабилног и одрживог националног идентитета од стране државе. Одговор на истраживачко питање аутори налазе у анализи улоге мексичке државе и владајућих режима у изградњи различитих наратива и упоредној анализи структурних, историјски условљених фактора. Закључак је да држава производњом и наметањем вештачких дискурса и идеја не може да компензује аутентичност и стабилност националног идентитета који се путем појава дугог трајања самостално развија.

* nikola.lazic@ips.ac.rs

** andrija.mladenovic@cep.org.rs

Кључне речи: национални идентитет, Мексико, местици, расизам, држава

УВОД

У ери доминације епистемолошког позитивизма политичким наукама од шездесетих година двадесетог века, бихевиористичких истраживачких питања и скепсе према интерпретативним истраживањима, питања из домена политичке културе, националних идентитета и других приступа тешких за недвосмислену концептуализацију, изгубила су приоритет. Често неподобна за моделовање и квантитативну методологију, ова питања таворила су изван строгог фокуса политичких наука. Реалност пак није имала стрпљења за политикологе, па им је зато великим променама које су наступиле на прелазу миленијума сигнализирала да време нормативних питања није прошло.

Идентитетска питања су повратком на мала врата најавила да је теза о *крају историје* била исувише амбициозна и претенциозна. Предмет овог истраживања биће национални идентитет и улога државе у изградњи одрживог националног идентитета. Да би се испитала могућност државе да наметне јавним политика, ауторитетом, а повремено и насиљем, одређену верзију националног идентитета која ће накнадно преживети искушења различитих епоха, аутор се одлучио за студију случаја Мексика из три разлога. Прво, улога државе у изградњи националног идентитета у Мексику је недвосмислена. Друго, у Мексику се политика државе према изградњи идентитета мењала, па тако имамо могућност да испитамо успешност различитих политика у различитим раздобљима, за шта би нам иначе била неопходна студија случаја која инкорпорира више јединица анализе – у овом случају више држава. Треће, због своје специфичности, комплексности и процеса дугог трајања, што изградња мексичког националног идентитета дефинитивно јесте, овај национални идентитет привлачио је, а и даље привлачи, много пажње. То резултира врло обимном литературом, а што је свакако од велике помоћи када су у фокусу широко концептуализована истраживачка питања попут оног на које ово истраживање покушава да да одговор.

Пре него што се директно упустимо у студију случаја Мексика, прво ћемо прецизно дефинисати концепт националног идентитета, односно да покажемо недвосмислено коју концепцију националног

идентитета користимо, као и да оправдамо свој избор. Потом ћемо кроз анализу генезе мексичког националног идентитета са обавезном контекстуализацијом покушати да одговоримо на питање може ли одрживи национални идентитет бити државни пројекат, односно може ли држава средствима која су јој на располагању да креира, а затим и наметне доминантну и резилијентну верзију националног идентитета.

ТЕОРИЈСКА КОНЦЕПЦИЈА НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА

Можда и најпознатија дефиниција Андерсона каже да је „нација [...] имагинарна политичка заједница” (Anderson 1988). Управо овај аутор заједно са Дорис Сомер (*Doris Sommer*) у анализи латиноамеричких националних идентитета полази од претпоставке да су деветнаестовековни национални идентитети чврсто дефинисани и уписани у јавне дискурсе кроз поруке у дневним листовима и романима. За овакву идеју врло је битан Андерсонов концепт тзв. *штампаног капитализма* (*print-capitalism*) који заправо објашњава како су штампани медији и њихова по први пут широка дистрибуција у деветнаестом веку омогућили дисеминацију националних фантазија и маштарија (Skinner 2001, 25–26). Ипак, кључна је одредница Андерсонове дефиниције националног идентитета која подразумевана стабилност, па чак и стабилност дискурса у којима су национални идентитети уписани. Да ли је то нужно случај? Могу ли се дискурси и национални идентитети мењати? У крајњем случају, може ли истовремено постојати неколико верзија националног идентитета у конкуренцији једних са другима?

Други аутори попут Реџаи и Енлоу (Rejai and Enloe 1969, 141) тврде да је национални идентитет променљива категорија и стога нацију дефинишу као „релативно велику групу људи која *осећа* да припада, заједно делећи једну или више особина попут заједничког језика, религије или расе, заједничке историје или традиције, сет обичаја и заједничку судбину. У случају емпиријског посматрања ниједна од ових особина не мора заиста постојати; важно је да људи верују да оне постоје”. Ова дефиниција важна је јер инсистира на перцепцији људи уместо на објективним категоријама и обележјима попут Андерсоновог концепта стабилности. Даље, Карл Дојч (*Karl Deutsch*) се у анализи националног идентитета и нације ставља негде између ова два правца, и у дефиницији користи категоријални апарат

који се одмиче од потпуног релативизма, али ипак те категорије језика и комуникације које користи јесу променљиве, и он сматра да су: „људи демаркирани у односу на друге комуникационим баријерама, односно проминентним раскорацима у комуникационој ефикасности” (Deutsch 1969, 100). Овај рад ће свакако пратити модернистичко схватање, односно конструктивистичко одређење националног идентитета, најпре због ограничавајућег карактера примордијалног разумевања које се фокусира на етничко порекло.

Конечно, дефиниција којом се Лејтин (*Laitin*) служи потврђује модернистичко схватање блиско интерпретативном приступу који се у овом раду користи, а истовремено адекватно успева да инкорпорира променљивост националног идентитета и пружи категоријално-појмовни апарат неопходан истраживачу да се те промене објасне. Лејтин нацију види као: „популацију са координираним сетом уверења о сопственим културним идентитетима чији репрезенти захтевају власништво над државом (...) Бенефити те координације објашњавају одрживост националних идентитета” (Laitin 2005). Нарочито важан сегмент у Лаитиновој дефиницији је појам државе који је у овом случају само исходиште претходно успостављеног националног идентитета. Ту претпоставку о првобитности националног идентитета наспрам државе преиспитаћемо касније кроз анализу других аутора и кроз студију случаја Мексика. Пре тога треба напоменути и да ова дефиниција имплицитно подразумева могућност вишеструких националних идентитета који пледирају да успоставе „власништво над државом”, са чиме се аутор у потпуности слаже. У периоду који претходи држави могуће је дакле да постоје различите компетитивне верзије националног идентитета које различите групе користе не би ли другима наметнуле своју концепцију и кроз тај поступак монополисале за себе поступак изградње државе. Постоје различити услови које једна група мора да испуни да би успешно за себе приграбила, али и довршила процес изградње државе:

1. „организациони – настанак мрежа добровољних организација;
2. политичко-економски – снабдевање јавним добрима;
3. комуникациони – мање различитих језика, односно у теоријском смислу више заједничких медија за комуникацију” (Wimmer 2018, 153).

Ово пак није најважније питање с обзиром на то да се бави *bottom-up* приступом изградње националног идентитета и касније државе, а у наредним редовима ми ћемо покушати да видимо каква улога државе може бити у изградњи националног идентитета – тзв. *top-down* приступ.

Тако, рецимо, Линц и остали (Linz, Stepan, and Yadav 2004, 6) пратећи поделу изградње националних држава раздвајају национално-државне политике (*nation-state policies*) и државно-националне политике (*state-nation policies*) од којих су ове прве релевантне за ово истраживање јер прате *top-bottom* приступ и дефинишу га као: „политичко институционални приступ који покушава да изједначи политичке границе државе са претпостављеним културним границама нације (...) Не треба ни рећи да су културне границе далеко од јасних у већини случаја, што значи да креација националних држава укључује привилеговање одређеног социо-културног идентитета уместо других потенцијалних или стварних социо-културних расцепа који могу бити политички мобилизовани”.

Неки аутори су склони мишљењу да држава не може бити успешан коловођа изградње идентитета и да наметнуте верзије истог нису одрживе. Главни аргумент у прилог томе јесте чињеница да ће евидентно у сваком друштву на почетку бити неколико компететивних визија националног идентитета које ће доћи *одоздо*, али да ће већина њих морати да буде угушена да би се и сама власт државе потврдила и легитимизовала, управо доказивањем да је у могућности да доминира, буде ауторитет и доноси одлуке: „... у земљама где је национализам подстакнут одозго, увек постоји сумња у било какве манифестације националног сентимента које долазе из маса.” Реџаи и Енлоу тврде: „када национализам претходи и обликује државу настаје грађанство, док ће се у супротном формирати идентитети који неће желети да буду инкорпорирани, што показују Индонезија, Судан, Конго, Вијетнам” (Rejai and Enloe 1969, 152). Ова теза је управо и тема овог рада, а постоје и други аутори који је потврђују постављајући питање да ли је уопште и могуће замислити изградњу националног идентитета без улоге државе у том процесу (Montserrat 2004, 126).

Да ли нам на претходном списку земаља недостаје и Мексико и да ли заслужује да буде на, не тако кратком списку држава, у којима је *top-down* приступ изградњи националног идентитета подбацио, видећемо у наредним сегментима истраживања.

СТУДИЈА СЛУЧАЈА: МЕКСИКО

Историјско кретање изградње мексичког националног идентитета није праволинијско. У питању је испресецана и изломљена линија и може се разумети тек по оствареном увиду у њену целовитост, укључујући како почетке тако и кулминацију у данашњости. Стога, почињемо од периода колонизације.

Најинтересантнију анализу периода колонизације нуди Хозе Ревуелтас (*Jose Revueltas*) који кроз евидентно марксистички приступ прати обрасце власништва над капиталом и кроз материјалне условљености објашњава друштвени феномен изградње националног идентитета. Наиме, иако је у почетку домородачко становништво било у потпуности економски обесправљено, Шпанци (*Spaniards*) су врло брзо схватили да би нестанак домородачког становништва заправо значио губитак радне снаге (скоро па бесплатне радне снаге), па су стога одлучили да им доделе својину уз одређене услове, а тим поступком несвесно су посејали семе онога што Мексиканци зову *mestizaje*:

„Колонизација је уништила било какву историјску могућност да било која *Anáhuac* националност постане национално биће државе. *Anáhuac* у оригиналном преводу значи „земља између вода”, али у овом контексту означава људе на културном простору од Мексика па на северу до Никарагве и САД, а који потичу од древних Олмека – цивилизације која претходи свим каснијим мексичким цивилизацијама. Као што је већ речено, шпанска колонизација и колоније анулирале су националне контрадикције између домородаца, претварајући их истовремено у масу која дели економски интерес, пошто су у новом поретку ствари домороци представљали производну снагу у контрадикцији са власништвом представљеним од стране Шпанаца” (Revueltas 2017, 226).

Другим речима, Шпанци су онемогућили било какву могућност да из масе различитих племена домородачког становништва спонтано, на начин на који то примордијалне теорије националног идентитета и предвиђају, изникне и превлада на етничкој верзији заснована верзија националног идентитета. Угушени антагонизми између домородачких племена и њихово претварање у аморфну масу заокупљену искључиво преживљавањем, удаљило их је стога од политички укорењених тема изградње државе, националне реализације и концептуализације националног бића, а донело је економски верзиране социјалне расцепа између домородачког

становништва у својој укупности и Шпанаца, односно *креола*. Креоли је термин који се користи за особе рођене у шпанским колонијама, понекад искључиво оне шпанског порекла, али чешће су то била деца местица. У време колонијализма, они су припадали највишој друштвеној класи (после чистокрвних Шпанаца – *Spaniards*) којој је било омогућено од стране шпанске круне да буду у поседу земљишта и значајнијих економских ресурса. Политичка свест која почива на оваквим материјалистичким предусловима била је недовољна за формирање односно еволуцију мексичког националног идентитета, а управо у таквом контексту почиње Мексички рат за независност. Агустин де Итурбиде (*Agustín de Iturbide*), вођа мексичке борбе за ослобођење од шпанске круне искористио је овај рат као колосалну прилику да одложи трансформацију својинских односа пошто је и сам представљао *креоле* који логично нису били заинтересовани за овај процес, а уз то ни за започињање процеса изградње националног идентитета. Тако је „реализација мексичког државног националног бића била одложена за следећи историјски период који ми познајемо као Независни Мексико” (*Revueltas* 2017, 229). Пре тога, нарочито битни догађаји су и тзв. *La Reforma*, тј. либерална реформа спроведена после Ајутла плана (*Plan de Ayutla*) да се са власти уклони конзервативни председник и грађанског рата који је уследио, а који је за исход имао „историјски пораз феудалних земљопоседника (укључујући и цркву), наследнике тековина контрареволуције из 1821. године” (229).

Концепт *mestizaje*, неизоставан је у било ком истраживању поводом мексичког националног идентитета. Сам концепт је резултат историјски условљених расних и културних размена и мешања због којег су „Мексиканци усвојили *mestizaje* или промоцију расног мешања као својеврстан циљ ради интеграције нације (*Jaime E. Rodriguez and Vincent* 1997, 51). Овај процес свакако није усвојен без примедби обзиром на свеprisутан расизам па чак и аутошовинизам, па је зато често *mestizaje* означавао као „начин да Индијанце избави из опресије”, док је од стране других критикован јер стреми ка „креацији расе копилади” (51). Коначно, концептуализација и вредносне одреднице овог термина, односно процеса, су се мењале у складу са духом времена, политичких околности и утицају различитих личности и њихових литерарних дела, али је најдуже у оптицају заправо одређење по којем је *mestizo* „прави Мексиканац помешаног европског и домородачког наслеђа” (*Study.com* 2022), а за потребе овог рада ћемо користити израз *Amerindian*.

Након ове дигресије корисне за наставак истраживања, враћамо се на историјску прекретницу у причи настанка мексичког националног идентитета – другу половину и касни деветнаести век. У том раздобљу, доминира влада Порфирија Дијаза (*Porfirio Díaz*) који је земљом суверено у два наврата владао у укупном периоду од 31 године. То раздобље се назива *Porfiriato* (Stevens 1996, 378). Дијаз је бивао изабран кроз поступак који је подразумевао квази-демократску партиципацију, али је суштински он био једини који се питао. Тада је први пут држава преузела на себе улогу званичне интерпретације историје у циљу изградње националног идентитета који би даље истој тој држави омогућио вазале, а у овом конкретном случају вазали, а не грађани, били су дугогодишњег режима Дијаза. Контекст Дијазове владавине снажно је уграђен и у сам *државни пројекат* изградње националног идентитета. Кроз симболику изградње споменика независности у Мексико Ситију, Диксон (*Dixon*) објашњава тај контекст, а истовремено нам помаже и да разумемо како је сам контекст уграђен у процес дефинисања националног идентитета. (Dixon 2010). „Влада Порфирија Дијаза желела је да ослика рођење Мексика као изданка западне цивилизације у процесу стицања независности” (Dixon 2010, 124). Изразито елитистичка идентитетска концепција коју је Дијазов режим изабрао није одбацивала домородачко становништво, али им није давала ни алтернативу. Наметнута визија мексичког националног идентитета инсистирала је на чињеници да је Мексико део модерног света, да су коначно превазишли своје домородачке корене и да се сви у ту визију морају уклопити, иако се није негирало постојање тих корена. Како пише Диксон, памфлети који су били дистрибуирани поводом откривања споменика независности славodobитно су декларисали да су већина Мексиканаца: „индивиде беле расе, Европљани, неки помешане крви између Европљана и домородаца, и Индијанаца који су сада малобројни” (Dixon 2010, 134). Евидентно, Индијанци је и требало да буду малобројни јер се нису уклапали у визију елитистичке и модернистичке концепције националног идентитета. Наметнута еуроцентрична верзија националног идентитета требало је дакле да послужи одстрањивању домородачких корена, на које је Мексиканци требало да буду поносни и то само утолико уколико су успели да их превазиђу.

Двадесети век донео је промене, донео је нову партију *Partido Revolucionario Institucional (PRI)*, а у пакету донео је и нови државни пројекат изградње националног идентитета. У том периоду је

доминирала идеја о јединству и хомогености, са „импликацијом да културни плурализам треба замешати у монолитну идеју о националности” (Schmidt 1978, 108). Мексичка револуција са почетка двадесетог века и ортодоксије из којих је и *PRI* израсла довеле су и до дијалектичке чињенице да је „стара индијанска/европска теза/антитеза довела до стварања више синтезе – *mestizaje*, која није ни индијанска ни европска, већ квинтесенцијално мексичка” (Knight 1990, 84–85). Овај период донекле доноси и отклон од нескривено расистичке деветнаестовековне концепције националног идентитета, али је упитно да ли је тај отклон апсолутан или је драстично суптилнији? Анализа деловања интелектуалне елите може донекле дати одговор.

Према виђењу Панстерса (*Pansters*), размишљања мексичког антрополога Мануела Гамиа (*Manuel Gami*) добар су увод за разумевање обрта у концептуализацији националног идентитета. Гамио је био водећа личност борбе за свакојаку еманципацију Индијанаца, али је таква борба првенствено била у служби креирања националног јединства и хомогеног националног идентитета. Домородачко становништво морало је бити интегрисано, морало је бити социо-економски оснажено, али само зато што је морало постати мексичко: „Индијанац не сме бити једноставно препуштен судбини као што је то увек био случај још од мексичке независности 1821. Напротив, он мора бити укључен у национални пројекат” (*Pansters* 2005, 77). Етноесенцијалистичко становиште је напуштено у корист половичног културног релативизма, а половичног најпре јер и сам Гамио, одбацујући идеју о природно условљеној инфериорности домородачког становништва, свеједно сматра тај народ „културно ретардираним” (77). Други аутори попут Васконселоса (*Vasconcelos*), који је у контексту времена вероватно и значајнији од Гамиа, такође снажно преиспитује деветнаестовековну европоцентричну перспективу, али само да би утврдио потпуну доминантност и расну супериорност мексичке расе тзв. – космичке расе, *La Raza Cósmica* (Manrique 2016). У том концепту Васконселоса је унеколико формализован читав *mestizaje* национални идентитет, односно у концепту који подразумева супериорност расе израсле управо из мешања различитих раса. Овакав прелаз је коначно омогућио наду да би домородачко становништво могло бити инкорпорирано у доминантну верзију националног идентитета, али да ли је у томе заиста и успео? Не заборавимо да и такав концепт, дакако напреднији од нескривено расистичког деветнаестовековног концепта и даље

није садржајно испражњен од манифестација патерналистичког односа и нешто суптилнијих појавних облика расизма.

Половином двадесетог века, мексичка држава наставља са политиком *местизофилије*. Наслањајући се на идеје интелектуалаца са почетка века, расно мешање постаје све важнији аспект државне политике у процесу изградње апсолутно јединственог националног идентитета за потребе кога би Индијанце најпре требало мексиканизовати. Логика иза овог пројекта била је врло једноставна и ослањала се на *indigenismo* политици, нарочито снажној током четрдесетих година двадесетог века, а која се састоји у следећем:

„Индијанци најчешће живе у апсолутном сиромаштву изоловани од остатка Мексика, без осећаја припадности и грађанства. Интеграција би пружила држави приступ индијанској земљи и радној снази и помогла да се успостави адекватно домаће тржиште неопходно за економски раст. Такође би се учврстило национално јединство приморавајући Индијанце да почну да се идентификују, не са изолованом заједницом, већ са нацијом као целином. (...) Коначно, мексичка држава надала се да би интеграција стимулисала расно мешање или *mestizaje*. Кроз расну хомогенизацију државе, *mestizaje* би великим делом умањило расни конфликт и заиста ујединило становништво Мексика” (Dogemus 2001, 376).

Дакле, једина разлика у концептуализацији је у замени редоследа средства и циља, па тако национално јединство односно јединствени национални идентитет, *mestizaje*, није било више циљ сам по себи већ средство путем којег ће се у коначници доћи и до економског и социјалног благостања. Горе поменута логика уистину је доследна, али не дозвољава оригиналну вредност домородачком, индијанском идентитету (или идентитетима), већ оставља довољно простора тек за функционалистички изражену вредност. Упитно је да ли та и таква концепција имплицитно промовише негативне стереотипе и да ли заиста омогућава интеграцију домородачког становништва, или их само користи, не би ли мексичком идентитету придодала црту изузетности и посебности у односу на Шпанце, али и Американце које смо до сада изузели из истраживачке једначине и додатно, не би ли државне економске политике биле успешније.

Пре него што се упустимо у анализу изазова са којима се данас суочава мексички национални идентитет, неизоставно је део рада посветити и самом расизму којем су Мексиканци изложени од стране њихових северних комшија и најближих суседа,

Американаца. Историја односа ове две државе сеже вековима уназад и комплексност која је карактерише није нимало лако обрадити. Једно од евидентних идентитетских размимоилажења има у себи религијску компоненту, односно основу, а конкретније тиче се свеprisутности римокатоличке цркве у мексичком друштву и врло израженом анти-римокатоличком сентименту присутном у америчком друштву. Такав анти-римокатолички сентимент не мора имати и нема нужно везе са Мексиком и Мексиканцима већ своје корене вуче и од имиграције ирских католика, односно навале, судећи по перцепцији Американаца и протестаната који су већ насељавали тло данашњих САД. Са друге стране, већ у првој половини деветнаестог века када Висенте Рокафуерте (*Vicente Rocafuerte*) објављује свој памфлет „Есеј о религијској толеранцији” истовремено бива и ухапшен „због прекршаја члана III Устава, који наводи да је римокатоличка вера религија Мексика по цену искључења свих других религија” (Rodriguez and Vincent 1997, 1–2). Овакав случај показује колико је снажно дух римокатоличке цркве и исте религије постао битан за идентитет Мексика, али и до које је мере служио као тачка расцепа између Англо-американаца и јужније од њих насељених Иберо-американаца. Религија је дакако важан аспект, али далеко од тога да је једини, а далеко и од тога да је најважнији.

Иако је расизам снажно укоренен и у Мексику, нарочито у деветнаестом веку када се он у врло егзактном облику манифестује и кроз микропоре тадашњег грађанског живота и кроз јавне политике владајућих режима, у свом обиму, па и садржини, није био ни принети америчкој верзији расизма, па су „дубоке линије повучене између ове две земље наметнуте историјом религијских односа и интерним политикама додатно продубљене драматично различитим погледима на питања расе, расног мешања и ропства” (Rodriguez and Vincent 1997, 5). Треба имати у виду да *изузетност* мексичког националног идентитета почива на прокламованом расном мешању и концепту *mestizaje*, иако је расизам суптилно присутан док теза о америчкој *изузетности* коју инкорпорира амерички национални идентитет пре свега произилази из манифесних, а не само латентних облика расизма попут ропства који је напротив већ 1829. године у Мексику забрањен, а истини за вољу до почетка деветнаестог века и појавни облици били су ретки.

Наравно, територијални проблеми нису заобишли ни ове суседе па је тако Мексико био условно речено приморан да 1848.

све своје територије од Калифорније до Новог Мексика препусти САД. Можда о размерама те територијалне *размирице* боље говори податак да је тај предео чинио скоро педесет процената укупне територије Мексика. Поред тога 1914. изразито анти-амерички сентимент пробуђен је због америчке окупације луке Веракруз. Ни честе депортације Мексиканца из САД у више наврата нису изостале током дуге историје односа ова два народа, а до Другог светског рата „ (...) сегрегација мексичке деце у јавним школама, посебни балкони за Мексиканце у позориштима, специјални дани одређени за Мексиканце да користе услуге јавних базена нису биле непознате у југозападним државама. Тада, као и сада, већина Мексиканаца живела је у *barrios*, форми гета” (Rodriguez and Vincent 1997, 41). Иако сликовит пример, он не пружа јасан увид у начине на које је историјски претпостављен расизам структурно условљавао институционализовану дискриминацију према Мексиканцима. Овакав став Американаца и расистичко понашање отелотворено у скоро свим друштвеним структурама погодовали су развоју горе објашњеног мита Васконселоса *La Raza Cós mica* који је „укључивао и Северноамериканце мексичког порекла и Мексиканце јужно од границе” (Navarro 1997, 66). Морис (*Morris*) зато не пропушта да каже како су и САД такође обликовале мексички национални идентитет „симболички му пружајући културне маркере путем којих се може диференцирати и тако дефинисати кроз различитости шта то значи бити Мексиканац” (Morris 2001, 247). Напослетку, и један од најважнијих мексичких друштвених празника, Дан мртвих, оптерећен је у потпуности симболиком чији је првенствени циљ интерпретација сопственог идентитета као друкчијег, посебног, па и *бољег* у односу на ривалске идентитете постављене у категоријама *другости* – шпански и амерички (Brandes 1998).

Овај антагонизам олакшао је мексичкој држави да у свом *пројекту* да одговор на питање „Ко нисмо?“, али тек кроз даљу анализу савременог периода видећемо да ли су различите историјски условљене концепције *mestizaje* успеле да дају одговор на питање „Ко смо?” Стабилност државе је очувана до данашњих дана са мањим или већим успехом, али је упитно да ли је и поред *dictatablanda*, односно меке диктатуре једне партије, *државни пројекат* изградње националног идентитета успео. Држава је несумњиво и у другим сферама имала „централну улогу у процесу развоја (...) а тако комплексан систем, да би функционисао састојао се из карактеристичних кругова, мрежа и клика, које су све биле

концентрисане и усмерене ка центру, односно председнику. Кохезија се осигуравала све док су се политичке одлуке, скоро све, доносиле у председничком кабинету (чак и за избор градоначелника)” (Крстић 2014). Ослањајући се на неформалну легализацију клијентелистичких односа, извесно је дакле и по Крстићу да су кохезија и стабилност одржане, али је на коначни резултат утакмице које је држава водила по питању изградње националног идентитета требало сачекати.

Коначно, стигли смо до сегмента који испитује савремену проблематику и тренутни исход мексичког националног идентитета пројектованог одозго. Процес глобализације и њиме условљене појаве убрзане комуникације и усложњавања и продубљивања економских односа представљају велики изазов мексичком националном идентитету на два фронта које Морис сумира под неолиберализмом и *neo-indigenismo*. Други ће бити у фокусу, док ћемо први укратко елаборирати због не тако превелике комплексности, а ни релевантности за коначну тезу коју истраживање покушава да постави.

Јако развијени економски односи са САД нису дакле конзистентни са доминантним наративом о САД као *силецијом коју прети са севера* уграђеним средствима митологије, симболике и специфичних језичких конструкција у идентитетску категорију: „неолиберализам и глобализам оспоравају националну представу о САД као мексичкој преобладајној *другости* и због тога редефинишући разлике, оспоравају се и представе ове земље о себи и сопственој нацији” (Morris 2001, 239). Друго, све већа економска међузависност, или можда боље рећи зависност, у односу са САД нужно је створила класу победника и класу губитника у транзиционој игри која тако често поларизује друштва. По Кастањеди (*Castañeda*), читав транзициони процес поделио је Мексико у две групе: „оне приклоњене САД и оне које то нису” (Morris 2001, 248). Кроз НАФТА споразум и снажну позитивну кампању која му је претходила, велика већина анти-САД ставова је убрзано напуштена пре свега од стране политичких и економских елита које су од тог споразума и требало да највише профитирају. Потпуно логично, велику већину људи такав радикалан заокрет је збунио, а за потребе овог рада и најбитније оставио без врло битне компоненте сваког националног идентитета – концепта *другости*. Државно спонзорисани и релативно историјски конзистентни пројекат изградње националног идентитета избио је себи адут из руке, онемогућавајући одрживост концепта идентитетске изузетности јер се изузетан мора бити у односу на неког. Концепт

La Raza Cós mica изгубио је добар део ослонца. Међутим, онај, по аутору, супстанцијалнији аспект националног идентитета *mestizaje* можда је и могао да поднесе сав притисак да се није десио неоиндигенизمو процес који није био наметнут него се појавио одоздо и стога се вероватно и морао појавити.

„Неолиберални политичари нису успели у реформулацији мексичког национализма на начин који би очувао осећај нације да постоји јединствени интерни систем производње вредности. Као резултат тога, опозиција између државе и нације, између *дубоког Мексика* и комерцијалне, интернационалне и вештачки модернизацијске елите, искрсава као заједничка представа свеопште националне ситуације” (Lomnitz 2001, 122). Глобализацијски процеси и заокрет елите у односима са САД ипак су само окидач за важнији и историјски условљен процес неоиндигенизма. Тај процес проистекао је из борбе Запатиста војске за национално ослобођење (*Ejército Zapatista de Liberación Nacional, EZLN*) који се на идеолошким основама анти-неолиберализма и анти-глобализма самоперципирају као наследници идеја Емилијана Запате (*Emiliano Zapata*), револуционара и борца за права домородачког становништва. После тзв. Запатиста устанка 1994. године, односно војне офанзиве коју је *EZLN* повео против мексичке војске у сврхе ослобођења домородачког становништва од експлоатације државе у области *Chiapas*, итекако је постало јасно да питање мексичког националног идентитета није готово и да је кроз државни пројекат изградње нације, основно облежје нације – јединство, изостало: „Домороци су истребљивани попут егзотичне, тропске болести, али су били спашени на нивоу националне културе, (полу)измишљена представа о њима служила је само да дода још једну карактеристику имагинарном ступњу јединства националне државе” (Bartra 1989, 16). Врло сликовит пример како је домородачко становништво искоришћено у сврхе производње националног идентитета јесте и чињеница да су револуционарни лидери Бенито Хуарез (*Benito Juárez*) и Емилијано Запата, слављени због њиховог домородачког порекла, у јавном дискурсу представљени као „борци за демократију и социјалну правду” (Morris 2001, 241) уместо као борци за права домородачког становништва и против дискриминације које су трпели због институционализованог и мимикријског расизма. Домородачко становништво у деветнаестом веку маргинализовано је и експлоатисано економски да би се током двадесетог века њихове различитости славиле у политичке сврхе одржања државног

пројекта изградње јединственог националног идентитета, али и да би се манифестације расизма или суштинске незаинтересованости државе за положај домородачког становништва прикриле. Народ се напослетку окренуо против државе и против наметнутих идентитетских одређења и вештачки конструисаних наратива у служби изградње националног идентитета и највероватније крајњег циља послушних грађана Мексика и стабилности.

ЗАКЉУЧАК

Иронијом судбине после скоро једног века, Емилијано Запата, трагичар револуције, сада већ одавно мртав, успео је као узор појави дугог трајања да сруши монокултурно одређење идентитета наметнуто од стране политичких, па и интелектуалних елита. Процеси уско повезани са глобализацијом омогућили су да се искре незадовољства које тињају скоро читав један век претворе у пламен. Државни пројекат изградње националног идентитета и јединства конструисан на темељима вештачких, а још битније лажних и циничних наратива у којима је велики део становништва учествовао искључиво као оруђе у рукама елите испоставио се као неуспешан. Мартин започиње своје истраживање цитатом новинара из 2000. године, а ми ћемо наше истраживање истим привести крају: „Мексико не постоји. Мексико је скуп региона, мозаик уједињен силом. И сада када је национализам револуције, када је тај пројекат сломљен, шта нас одржава скупа? Фудбал? Критиковње Карлоса Салинаса (Carlos Salinas)? Ништа више” (Martin 2009, 233). Мексико се очигледно придружује скупу земаља поменутом на почетку – Индонезији, Судану, Конгу и Вијетнаму где су *top-down* процеси изградње националног идентитета очигледно доживели неуспех, односно друштвима којима предстоји период у коме ће или пронаћи нове категорије путем којих ће се национални идентитет редефинисати (јер национални идентитет свакако није стабилна категорија), или ће кренути путем мање оптимистичних алтернатива.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Крстић, Зоран. 2014. *Латинска Америка – изазови и препреке демократизације*. Београд: Факултет политичких наука.
- Anderson, Benedict. 1988. *Imagined Communities: Reflections on the Origins and Spread of Nationalism*. New York: Oxford UP.
- Bartra, Roger, and Susan Casal-Sanchez. 1989. "Culture and Political Power in Mexico." *Latin American Perspectives* 16 (2): 61–69.
- Brandes, Stanley. 1998. "The Day of the Dead, Halloween, and the Quest for Mexican National Identity." *The Journal of American Folklore* 111 (442): 359–380. doi: 10.2307/541045.
- Deutsch, Karl W. 1969. *Nationalism and Social Communication*. Cambridge: M.I.T. Press.
- Dixon, Seth. 2010. "Making Mexico More 'Latin': National Identity, Statuary and Heritage in Mexico City's Monument to Independence." *Journal of Latin American Geography* 9 (2): 119–138.
- Doremus, Anne. 2001. "Indigenism, Mestizaje, and National Identity in Mexico during the 1940s and the 1950s." *Mexican Studies* 17 (2): 375–402. doi: 10.1525/msem.2001.17.2.375.
- Guibernau, Monteserrat. 2004. "Anthony D. Smith on Nations and National Identity: A Critical Assessment." *Nations & Nationalism* 10 (1/2): 125–141. doi: 10.1111/j.1354-5078.2004.00159.x.
- Herder, J. G. 2004. *Another Philosophy of History and Selected Political Writings*, eds. Ioannis Evrigenis and Daniel Pellerin. Indianapolis IN: Hackett.
- Knight, A. 1990. "Racism, Revolution and Indigenismo: Mexico, 1910–1940." In *The Idea of Race in Latin America, 1870–1940*, ed. Richard Graham. Austin: University of Texas Press.
- Laitin, David D. 2007. *Nations, States, and Violence*. Oxford: Oxford University Press.
- Linz, Juan J., Alfred Stepan and Yogwindra Yadav. 2004. *Nation State" or 'State Nation'?: Conceptual Reflections and Some Spanish, Belgian and Indian Data*. Human Development Report Office (HDRO), United Nations Development Programme (UNDP).
- Lomnitz, Claudio. 2001. *Deep Mexico, Silent Mexico: An Anthropology of Nationalism*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.

- Manrique, Linnete and Lisa Miles Bunkowski (eds). 2016. "Dreaming of a cosmic race: José Vasconcelos and the politics of race in Mexico, 1920s–1930s." *Cogent Arts & Humanities*, 3 (1): 1–13. doi: 10.1080/23311983.2016.1218316.
- Martin, Patricia M. 2009. "National Fragments and Post-National Cultures: Mexican National Identity in Transition?" *Space and Polity* 13 (3): 233–252. doi: 10.1080/13562570903454317.
- Morris, Stephen D. 2001. "Between Neo-Liberalism and Neo-Indigenismo: Reconstructing National Identity in Mexico." *National Identities* 3 (3): 239–255. doi: 10.1080/14608940120086894.
- Muscato, Christopher. 2022. "Mestizaje: Definition & History." Study.com. June 28, 2022. <https://study.com/academy/lesson/mestizaje-definition-history.html>.
- Navarro, M. G. 1997. "Racism and Mestizaje." In *Common Border, Uncommon Paths Race, Culture, and National Identity in U.S.-Mexican Relations*, eds. Jaime E. Rodriguez O. and Kathryn Vincent. Wilmington, Del.: Scholarly Resources.
- Pansters, Wil G. 2005. "Authenticity, hybridity, and difference: debating national identity in twentieth-century Mexico." *Focaal* 2005 (45): 71–93. doi: 10.3167/092012905780909324.
- Rejai, Mostafa and Cynthia H. Enloe. 1969. "Nation-States and State-Nations." *International Studies Quarterly* 13 (2): 140–158. doi: 10.2307/3013942.
- Revueltas, José. 2017. "Possibilities and Limitations of the Mexican (1958)." In *Mexican Philosophy in the 20th Century: Essential Readings*, eds. Carlos Alberto Sanchez and Robert Eli Sanchez, 216–232. New York: Oxford University Press.
- Rodriguez, O. Jaime, E. and Vincent, K. 1997. "Back to the Future: Racism and National Culture in U.S.-Mexican Relations." In *Common Border, Uncommon Paths : Race, Culture, and National Identity in U.S.-Mexican Relations*, eds. Jaime E. Rodriguez O. and Kathryn Vincent. Wilmington, Del.: Scholarly Resources.
- Schmidt, Henry C. 1978. *The Roots of Lo Mexicano: Self and Society in Mexican Thought 1900-1934*. College Station and London: Texas A&M University Press.

- Skinner, Lee. 2001. "Martyrs of Miscegenation: Racial and national Identities in Nineteenth-Century Mexico." *Hispanófila* (132): 25–42.
- Tenenbaum, Barbara A., ed. 1996. *Encyclopedia of Latin American History and Culture*. New York: Charles Scribner's Sons.
- Wimmer, Andreas. 2018. "Nation Building: Why Some Countries Come Together While Others Fall Apart." *Survival* 60 (4): 151–164. doi: 10.1080/00396338.2018.1495442.

Nikola Lazić

Institute for Political Studies, Belgrade

Andrija Mladenović

European Policy Centre, Belgrade

THE ROLE OF THE STATE IN BUILDING A SUSTAINABLE NATIONAL IDENTITY: CASE STUDY OF MEXICO

Resume

This research investigates the national identity building process and corresponding role of the state in it. In many societies, states monopolised entire process, yet success they have been achieving is ambiguous. Using the Mexico case study, the research explores prospects of the state to lead the process of building a stable and sustainable national identity. To respond to the research question, authors analyse role of the Mexican state and ruling regimes in the process of different narratives production and parallelly investigates structural, historically conditioned factors. The conclusion is that the state cannot compensate authenticity and stability of the national identities which arise independently through the *longue durée* processes by producing and imposing artificial discourses and ideas.

Keywords: national identity, Mexico, *mestizaje*, racism, state

* Овај рад је примљен 26. октобра 2022. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 6. фебруара 2023. године.